ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 98, Kasım 2019, s. 233-246

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36921>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
5.09.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.11.2019

Öğr. Gör. Müzeyyen AYGÜN

Dumlupınar Üniversitesi, Tasarım
muzeyyen.aygun@dpu.edu.tr

KÜTAHYA KADIN GIYSİLERİNİN MOTİF, DESEN VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ¹

Öz

Giyim, toplumların kültürlerini, yaşam biçimlerini, gelenek ve göreneklerini en iyi yansıtan unsurların başında gelmektedir. Geleneksel giysiler, bütün özellikleriyle bir kültür sanat eserleridir. Geleneksel kültürümüzün ve el sanatlarımızın en önemli parçalarından biri olan kadın giysileri; motif zenginliği, canlılık ve zarafeti ile her dönemde sanatçıların ilgi alanına girmiştir. Kütahya ve çevresi kadın giysileri, Kütahya kadının manevi dünyasını yansıtan biçim ve motiflerle bezelidir. Anadolu dünyanın en eski yerleşim ve kültür merkezlerindendir. Medeniyetler merkezi Anadolu'nun İç Batı Ege bölgesinde bulunan Kütahya Osmanlı İmparatorluğu döneminde Germiyan beyliğinin merkezi olmasından dolayı Osmanlı Türk kültürünü en iyi yansıtan illerimizdendir. Kütahya'da yöresel el sanatları, yüzyıllardan beri gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Kütahya ilinde geleneksel kadın giyimi ve giysi işlemeciliği önemli bir el sanatıdır. Bu araştırmada, Kütahya kadın giysilerinin motif, desen ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Şalvar takımı Kütahya kadın giysileri araştırılmış, giysi sahiplerinin izniyle giysilerin fotoğrafları çekile-

¹ Bu makale Müzeyyen AYGÜN Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Anasana-
nat Dalında kabul edilen “Kütahya ve Çevresi Geleneksel Kadın Giysilerinin Motif, Grafiksel Desen ve
Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi” isimli Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

rek; giysilerin desenleri vektörel olarak çizilmiştir. Giysilerin renk, süsleme özellikleri, motif, kompozisyon ve biçim özellikleri belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kütahya Kadın Giysileri, Motif, Kompozisyon.

ANALYSING OF ORNAMENT, DESIGN AND COMPOSITION DISTINCTIVENESS OF KUTAHYA WOMEN'S CLOTHING

Abstract

Clothing is one of the elements that best reflects the cultures, lifestyles, traditions and customs of societies. Traditional clothes are all works of art and culture. One of the most important parts of our traditional culture and handicrafts is women; clothing; motive richness, vitality and elegance, the artists have always been interested in the field in all times. Women's clothing of Kütahya and the surroundings is decorated with forms and motifs reflecting the spiritual world of the woman. Anatolia is the oldest settlement and cultural center in the world. Situated in the inner western Aegean region in Anatolia, the center of civilizations, Kütahya is the capital of Germiyan State during Ottoman period. Thus, it is one of the best cities reflecting Ottoman Turkish culture. Local handicrafts in Kütahya have developed since the centuries and have been up to date. Traditional women's clothing and clothing processing in Kütahya province is an important handcraft. In this research, the motif, pattern and composition characteristics of Kütahya women's clothes were examined. In addition, women's clothes were searched in Kütahya, photographs of clothes were taken with the permission of the owners of clothes; The patterns of the clothes are drawn in vector. The color, decoration characteristics, motif, composition and form properties of the garments were determined.

Keywords: Kütahya Women's Clothing, Motif, Composition

GİRİŞ

Giysiler bir dönemin, bir ülkenin, bir topluluğun veya bir kişinin özelliklerini gösteren ürünlerdir. Kùltürlerin en canlı belgelerinden olan giysiler, var oldukları dönemin ve milletin; ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal şartlarından etkilenerek biçimlenmiş, gelişim sürecinde geniş kültürel işlevler yüklenmiştir.

İnsanoğlu İlk Çağlarda doğa koşullarından korunmak amacı ile giyinmiş, gün geçtikçe gelişen beceri ve sanatı ile giyimi süslenme amacıyla kullanmaya başlamıştır. Bu süslemelerde kendini daha iyi ifade edebilmek için motifleri kullanmıştır. Süslemelerin tasarlanmasında motifler, “yineleme, ulama, atlama, büyütme, simetri, serpm, girişik (Girift) düzenlemeler ile yapılmaktadır” (Kılıçkan, 2004:52-58).Yinelemede hazırlanan motif belirli aralıklarla yan yana getirilerek yüzey bezenir. Daha çok kenar süslemelerinde kullanılır (Kılıçkan, 2004: 52). Ulama da hazırlanan motif birbirine eklenerek bir çizginin devamı gibi uzayıp gider. Genellikle kenar bezemelerinde kullanılır. Atlama da İki ya da ikiden fazla motif sırayla yan yana atlayarak yerleştirilir. Büyütmede motifler aşamalı olarak büyütülerek kompozisyon oluşturulur. Katlama ya da simetride ise Hazırlanan motif karşılıklı yerleştirilerek tasarım yapılır. Motif aynada yansıyan görüntüler gibi ikili, dörtlü veya daha çok simetriler tekniğiyle hazırlanır. Serpmeye, hazırlanan motifler “serbest veya düzenli olarak yüzeye dağıtılır. Bu dağılımda motifler aynı ya da değişik büyüklükte olabilir” (Kılıçkan, 2004: 56).Girift bezemede Değişik biçimdeki motiflerin

iç içe geçerek yüzeye yayılmasıdır. Birbirine sarılmış bitkilerden ya da geometrik biçimlerden oluşan bezeme türüdür. Osmanlılar ve Rönesans devri bezemelerinde çok kullanılmıştır.

Aker Alpaslan (2003: 66) göre kompozisyon “motiflerin bir bütün içinde, bir düzen gösterecek biçimde bir araya getirilmesidir”. “Türk süslemesinde kompozisyonlar serbest olabildiği gibi daha çok simetrik tasarlanmıştır. Simetrik kompozisyonlar bir eksen üzerinde gelişir”(Özkeçeci, 2008: 14).

Anadolu dünyanın en eski yerleşim ve kültür merkezlerindendir. Medeniyetler merkezi Anadolu’nun İç Batı Ege bölgesinde bulunan “Kütahya bir kültür mirası ve Anadolu sentezidir”(Özker,1997:5). “Uzun yıllar Germiyan beyliğinin başşehri ve Osmanlı İmparatorluğu’nun sancak merkezi olan Kütahya’nın tarihi Firikyalılara kadar uzanmaktadır. Eski ve köklü bir tarihi bir mirasa sahip olması ve coğrafi durumu Kütahya folklor zenginliğinin asıl sebebinin teşkil etmektedir” (Koç, 1990:153). Kütahya geleneksel kadın giysileri bu zenginlik içinde önemli bir paya sahiptir.

Araştırmada dört adet Kütahya kadın giysilerinden cepken şalvar takımının motif desen ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Araştırmada tarama ve uygulamalı araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın materyalini, Kütahya iline ait dört adet şalvar cepken takımı ile bu giysilere ait fotoğraflar, konuyla ilgili literatür kaynakları oluşturmaktadır. Oldukça zengin giysi kültürüne sahip olan Kütahya’nın geleneksel giysilerini tanıtmak bu çalışmanın genel amacını oluştururken, söz konusu giysilerin (Türk halk giysilerinin) gelecek kuşaklara aktarılması ise araştırmanın özel amaçlarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın temellendirilebilmesi için öncelikle sözlü görüşmelerin yanı sıra literatür taraması yapılarak konu ile ilgili kaynaklar toplanmış ve bir kısım nitel veriler elde edilmiştir. Araştırma kapsamında olan giysilerin ön-arka fotoğrafları araştırmacı tarafından çekilerek makalenin ilgili kısımlarına yerleştirilmiştir. Ayrıca giysilerin üzerindeki motif çizimleri dijital ortamda yapılarak yorumlanmıştır.

1. Kütahya Kadın Giysilerinin Motif, Desen ve Kompozisyon Özellikleri

Fotoğraf 1. 1 Numaralı Cepkenin Ön ve Arka Görünümü (Aygün, 2011:105)

Fotoğraf 2. 1 Numaralı Şalvarın Ön-Arka Görünümü (Aygün, 2011:110)

1870 yıllarına ait olduğu düşünülen cepken ve şalvarda siyah kadife kumaş,astarda lacivert pamuklu astarlık bez ,süslemelerde altın rengi sim ve pul kullanılmıştır.

Cepken ve şalvarın süslemeleri sim sarma ile yapılmıştır. Cepkenin yakası, ön ortası, etek ucu ve kol ucunda ve şalvarın paçasında hazır harç kullanılmıştır.

Cepken ve şalvar bitkisel ve geometrik motifler ile bezenmiştir. Bitkisel bezemede, stilize beş, altı, sekiz yapraklı çiçek motifi, nevruz çiçeği ve dallar; geometrik bezemede kare ve stilize bulut motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Motifte iki farklı tasarım yapılmıştır. Stilize bulut motifinin içerisine altı uçlu çiçek motifi yerleştirilmiş, birinci tasarımda bu bulut motifinin her iki ucuna baklava motifi yerleştirilmiştir; ikinci tasarımda ise, bulut motifinin tek tarafına baklava motifi yerleştirilmiş böylece giysinin şekline göre her iki desen kullanılmıştır.

Giysinin bezemesinde kullanılan kare motifinin “dünyayı ve yaşanılan yeri”(Çoruhlu, 2008: 142–144) temsil ettiği düşünülmektedir. Bulut motifinin giyside “bolluk ve bereketin, canlılığın, dirilişin müjdecisi” (Özönder, 2003: 21) olarak tasarlandığı görülmektedir. Giysideki stilize bulut motifinin içerisine yerleştirilen altı uçlu çiçek motifi, altı sayısı yorumlanacak olursa, “altı sayısı grafik sembolizmde bir altıgen ve onun yarattığı altı köşeli yıldızla özdeşleştirilmektedir” (Ersoy, 2007: 175). Bu bağlamda giyside kullanılan altı uçlu yıldızın, Mühr-ü Süleyman motifi olduğu söylenebilir. Bu motifin giyside, “bolluk, bereket ve güç” (Şeyban, 2007) ifadesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir Giyside kullanılan bitki dallarının “doğurganlığın göstergesi” (karatekin.edu.tr) olarak tasarlandığı söylenebilir. Giysideki stilize bulut motifinin “bolluk ve bereketin, canlılığın, dirilişin müjdecisi” (Özönder, 2003:21) olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Cepkenin önünde, kolunda ve arkasında desenlerin üçgen şeklinde konumlandırıldığı görülmektedir. Üçgenin tepe noktası yukarı doğrudur. Tepe noktası yukarı olan üçgenin giyside “kendini yaratana, Tanrı katına tekrar yükselişi, aslına yönelişi” (Ersoy, 2007: 155) ifade ettiği söylenebilir.

Şalvarın paçasında simetrik olarak yerleştirilen stilize nevruz çiçeği motifinin giyside, “dirilik, tazelik, yenilik, gençlik, hürriyet, saflık, masumluk, şeffaflık, güzellik, bekâret, bereket, zenginlik” (Duran, 1998) ifadesi olarak kullanıldığı söylenilebilir. Giysinin yan paça ortasında büyük olarak tasarlanan çiçek motifinin uç kısmına sekiz uçlu çiçek motifi yerleştirilmiştir; bu çiçek sekiz uçlu geometri ile yorumlanacak olursa, sürekli yenilenme ve ölümsüzlük ifadesi olarak giyside kullanıldığı söylenebilir.

İncelenen giyside; bolluk, bereket, güç, doğurganlık, üreme, Allah katına yükseliş, aslına yöneliş gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

Cepken ve Şalvarın bezemesi kapalı kompozisyon ile oluşturulmuştur. Cepkenin arka-kol ve Şalvarın paçasında bezeme katlama ya da simetri tekniği ile düzenlenmiştir. Giysinin bezemesinde kullanılan motif de katlama ya da simetri tekniği ile tasarlanmıştır. “Simetrik kompozisyonda, desen sağlı-sollu iki yönde birbirini karşılayarak oluşur” (Özkeçeci, 2008: 14). Giysinin kolunda ve arkasında katlama tekniği ile oluşturulan bezemede motifler arasında kalan boşluklarla göze hoş gelecek biçimde görünümler oluşturulmuştur. Fermenenin yaka çevresi, ön orta, etek ucu ve kol ucunda ve şalvarın ön ortası ve yan kenarlarında tasarlanan su motifi (bordür) yineleme tekniği ile düzenlenmiştir. Giysinin bezemesinde kullanılan su motifi “hem süsleme, hem de süslenmiş bölümleri birbirinden ayırmak amacıyla” (Şengül, 1990: 6) kullanılmıştır.

Cepken sıfır yakalı ve takma kolludur. Cepkenin boyu 42 cm, ½ beden genişliği 47 cm, kol boyu 49 cm koltuk derinliği 19 cm dir. Şalvarın orta paça genişliği 122 cm x 2= 244cm, yan paça genişliği 43cm x 2 = 86cm, toplam şalvar genişliği 330 cm, boy 96 cm dir.

Çizim 1. 1 Numaralı Cepkenin Motif Çizimi (Ön-Arka-Kol) (Aygün, 2011:108-109)

Çizim 2. 1 Numaralı Şalvarın Motif Çizimi (Ön-Arka-Paça) (Aygün, 2011:112-113)

Fotoğraf 3. 2 Numaralı Cepkenin Ön ve Arka Görünümü (Aygün, 2011:127)

Fotoğraf 4. 2 Numaralı Şalvarın Ön-Arka Görünümü (Aygün, 2011:134)

1940 yıllarına ait olduğu düşünülen cepke ve şalvarda siyah kadife kumaş,astarda kırmızı pamuklu astarlık bez ,süslemeye altın rengi sim ip kullanılmıştır. Cepken ve şalvarın süslemeleri sim sarma tekniğiyle işlenmiştir. Cepkenin yakası, ön ortası, etek ucu ve kol ucunda ve şalvarın paçasında hazır harç kullanılmıştır.

Cepken ve şalvar, bitkisel, geometrik sembolik ve figürlü motifler ile bezenmiştir. Bitkisel bezemede dört, beş, altı yapraklı çiçek ve bitki dalları; geometrik bezemede daire; cepkendeki sembolik bezemede güneş ay ve yıldız; cepken ve şalvarda figürlü bezemede ise stilize yılan motiflerinin kullanıldığı görülmektedir.

Cepkenin önünde ve şalvarın yanında “S” şeklinde tasarlanan motifin stilize yılan motifi olduğu düşünülmektedir. Eralp ve Didik (görüŖme, 4 Aralık, 2010) “bu motifin Kütahya’da yılan motifi olarak bilindiğini; sağlık, sıhhat ve uzun ömür ile üreme anlamlarına geldiğini” belirtmişlerdir. Eyüboğlu’na (1987:77) göre, yılan figürü “doğum ve üremenin bir sembolü olmanın yanı sıra dünyanın birçok yerinde koruyucu ve uğurlu sayılan bir hayvandır”. Erbek’e (2002: 142) göre ise “çeşitli sanat eserlerinde kuvveti, ölümsüzlüğü ve dünyanın yaratılışını sembolize eden önemli bir motif olarak görülür. Cepken ve şalvarda stilize yılan motifi, bitki dalı formu verilerek oluşturulmuştur. “Bitki dalları ve ağaç sembolizmi doğurganlığın göstergesidir” (gsf.karatekin.edu.tr).O halde giyside kullanılan stilize yılan motifinin; sağlık sıhhati, doğum, üreme, doğurganlığı, ölümsüzlüğü sembolize ettiği söylenebilir.

Cepkenin önünde stilize güneş, ay ve yıldız motifleri ile üçlü bir kompozisyon oluşturulduğu görülmektedir. Çoruhlu’ya (1995: 132–135) göre, “Türklerde güneş, kahramanlık, yiğitlik ve iyiliğin sembolüdür”. Hazar’a (2006) göre ise “güneş ve ay motifleri yaşam kaynağını, sonsuz yaşam isteğini simgelemektedirler”. Hilal motifi ise İlahi varlığa işaret eden görsel semboldür. “Hilal Allah lafısıyla aynı harflerle yazılır. Osmanlı doğrudan Allah lafzı yerine, dini konu-

larda hilali sembol olarak kullanmıştır. İslam'ın sembolü göğün çadırı ya da kubbesidir” (Arseven, 2007: 66). Allah'a olan imanı ifade eder. Hilal aynı zamanda hareket, süreklilik, eşitlik, koruyuculuk, kutsallık ve mükemmelliğin sembolüdür.

Cepkenin önüne yerleştirilen altı yapraklı çiçek motifi, altı sayısı ile yorumlandığında, “altı sayısı grafik sembolizmde bir altıgen ve onun yarattığı altı köşeli yıldızla özdeşleştirilmektedir” (Ersoy, 2007: 175). Bu bağlamda giyside kullanılan altı yapraklı çiçeğin, Mühr-ü Süleyman motifi olduğu söylenebilir. Bu motifin giyside, “bolluk, bereket ve güç” (Şeyban, 2007) ifadesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Cepkenin önünde konumlandırılan stilize güneş, hilal ve altı uçlu yıldız motiflerinin yaşam kaynağını, sonsuz yaşamı, İlâhi varlığı, Allah'a olan imanı, bolluk ve bereketi ifade ettikleri söylenebilir. Cepkende büyük olarak tasarlanan çiçek motifinin üzerine beş yapraklı çiçek motifi yerleştirilmiştir. Çiçeğin yaprak sayısı beş uçlu geometri ile yorumlanacak olursa, “sağlık tılsımı” (Özönder, 2003:18) olarak giyside kullanıldığı söylenebilir.

Cepkenin arkasındaki çiçek motifleri üçgen şeklinde konumlandırılmıştır. Üçgen “gözü temsil ederek; kem gözün kötü etkilerinden koruduğuna” (Ateş, 2002: 187) inanıldığı için çiçeklerin üçgen şeklinde konumlandırıldığı düşünülmektedir.

Şalvarın yan paçasındaki vazodan çıkıyormuş hissi veren motif, simetrik olarak düzenlenmiştir. Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme”(Ateş, 1996: 70) mantığı giysideki desenin simetrik olarak tasarlanmasıyla anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir. Giysideki motifin aynısı 20. Yüzyıl başlarına ait bir seccadede rastlanmıştır.

Fotoğraf 5. 20.Yüzyıl Başı Tarihli Seccade Motifinden Detay (Barışta, 1999: 193)

Cepken ve şalvarda çiçek motiflerinin çok kullanıldığı görülmektedir. “Başarının, çoğunlukla bayan güzelliğinin boyun eğmenin ve alçak gönüllüğün sembolü” (Becker, 2000: 115) olduğu için giyside çiçek motiflerinin çok kullanıldığı düşünülmektedir.

İncelenen cepken ve şalvarda çiçek motiflerinin çok kullanılmasıyla bayan güzelliğinin ve alçak gönüllüğünün ön plana çıkarıldığı, ayrıca, kahramanlık, yiğitlik, iyilik, sağlık, sıhhat, doğum, üreme, çoğalma, bölünme, doğurganlık, ölümsüzlük, uzun ömür, Allaha olan iman, hareket, süreklilik, eşitlik, koruyuculuk, kutsallık, mükemmellik, bolluk, bereket, nazar gibi kavramların görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

Cepken ve şalvarda kapalı kompozisyon ile tasarım yapılmıştır. Cepkenin ön orta, etek ucu, kol ucu ve şalvarın paça bezemesi, stilize yılan motifinden oluşan su motifi ile yineleme tekniği ile düzenlenmiştir. Cepkenin ön-arka ve kol, şalvarın yanında tasarlanan büyük ve küçük çiçek motifleri serpmek tekniği ile düzenlenmiştir.

Şalvarın ön ve arka orta kısmında ise motifler, yineleme tekniği ile düzenlenmiştir. “Motiflerin üst üste sıralı olarak yerleştirilmesi durağan bir etki oluşturmuştur” (Atasoy, Denny, Mackie, Tezcan, 2001: 208).

Cepken sıfır yaka olup, önü açıktır. Giysinin boyu 43 cm, ½ beden genişliği 52 cm, kol boyu 43 cm, koltuk derinliği 18,5 cm dir. Şalvarın orta paça genişliği: 98 cm x 2=196 cm, yan paça genişliği: 54 cm x 2= 108 cm, toplam şalvar genişliği 304 cm, şalvar boyu 96 cm dir.

Çizim 3. 2 Numaralı Cepkenin Motif Çizimi (Ön-Arka-Kol) (Aygün, 2011:131-133)

Çizim 4. 2 Numaralı Şalvarın Motif Çizimi (Ön-Arka-Paça) (Aygün, 2011:137-138)

Fotoğraf 6. 3 Numaralı Cepkenin Ön ve Arka Görünümü (Aygün, 2011:139)

Fotoğraf 7. 3 Numaralı Şalvarın Ön-Arka Görünümü (Aygün, 2011:145)

1850 yıllarına ait olduğu düşünülen cepke ve şalvarda siyah çuha kumaş,astarda siyah pamuklu astarlık bez, süslemede altın rengi sim ip ve pul boncuk kullanılmıştır. Giysinin motifleri sim sarma tekniğiyle işlenmiştir.

Cepken ve şalvar, bitkisel ve sembolik motifler ile bezenmiştir. Bitkisel bezemede lale, dört, beş ve altı yapraklı çiçek, bitki dalları, sembolik bezemede ise stilize suyolu motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Lale motifi hayat, aşk, ölümsüzlük, ayrıca “ilâhî varlığa işaret eden” (Özönder, 2003: 117) görsel semboller olduğu için kullanıldığı düşünülmektedir.

Cepkende ve şalvarda çiçeklerin yaprak sayısının dört olarak tasarlanması sayı sembolizmine göre “insan hayatındaki dört temel yön (doğu, batı, kuzey, güney), dört mevsim, dört temel zaman süreci (gün, hafta, ay, yıl) ayın 24’er fazı, jeolojik oluşumların sayısı, dünyayı yaratan dört temel eleman (hava, ateş, su ve toprak) bitkilerin dört parçası (kök, gövde, çiçek, meyve), kalbin dört bölmesi, insan yaşamındaki dört evre (çocukluk, gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık), cennetin dört nehri ve kapısı, haçın dört kolu, dört İncil yazarı ve dört halife, Kudüs’ün dört duvarı gibi” (Ersoy, 2007:470)önemli görülen evreleri sembolize ettiği düşünülmektedir.

Giysilerin bezemesinde kullanılan “bitki dallarının doğurganlığın” (karatekin.edu.tr) ifadesi olduğu düşünülmektedir. Beş yapraklı çiçek motifi beş uçlu yıldız ile yorumlanacak olursa, yaşamı ve sağlığı sembolize ettiği söylenebilir. Altı yapraklı çiçek motifi ise, altı uçlu yıldız ile yorumlandığında, giyside kullanılan altı uçlu çiçeğin, “bolluk, bereket ve güç” (Şeyban, 2007) ifadesi olduğu söylenebilir.

Giysideki çiçekler zerafet ve incelik sembolü olan suyolu motifinin içinde konumlandırılmıştır.

Fermenenin önünde, kolunda ve arkasında desenlerin, üçgen şeklinde konumlandırıldığı görülmektedir. Üçgenin tepe noktası yukarıya doğrudur. “Tepe noktası yukarı olan üçgenin kendini yaratana, Tanrı katına tekrar yükselişi, aslına yönelişi” (Ersoy, 2007: 155) ifade ettiği söylenebilir.

İncelenen giyside çiçek ve su yolu motiflerinin kullanılmasıyla, bayan güzelliği, alçak gönüllüğü zerafet ve inceliğinin ön plana çıkarıldığı, hayat, aşk, ölümsüzlük, doğurganlık, bolluk, bereket ve güç, Allah katına yükseliş, aslına dönüş gibi temaların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Giysilerde kapalı kompozisyon ile tasarım yapılmıştır. Giysinin kenar suyu motifleri ulama yapılarak düzenlenmiştir. Su motifi, “hem süsleme, hem de süslenmiş bölümleri birbirinden ayırmak amacıyla” (Şengül, 1990: 6) kullanılmıştır. Suyolu motifi hariç giysideki motiflerin tümü simetrik olarak düzenlenmiştir. Doğadaki “üreme-çoğalma, bölünme”(Ateş, 1996: 70) mantığı giysinin desenlerinin simetrik olarak düzenlenmesiyle anlatılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

Cepkenin arkasında ve kolunda desen tek eksenli simetrik kompozisyon ile tasarlanmıştır.

Motiflerin aralarına yerleştirilen parıltılı pullarla, “yüzeyde dalgalanmalar elde edilmiş ve böylece motifler arasında akıcı geçişler sağlanmış hem de zeminde hareket güçlendirilmiştir.

Cepken hâkim yakalıdır ve önü açıktır. Boyu 36 cm, ½ beden genişliği 52 cm, kol boyu 49 cm, koltuk derinliği 18 cm, yaka yüksekliği 3 cm dir. Kol altına 4 cm x 6 cm kuş çalışılmıştır. Şalvarın orta parça genişliği: 122 cm x 2=244 cm, yan parça genişliği: 43 cm x 2=86 cm, toplam şalvar genişliği 330 cm ve boy 100 cm dir.

Çizim 5. 3 Numaralı Cepkenin Motif Çizimi (Ön-Arka-Kol) (Aygün, 2011:142-144)

Çizim 6. 3 Numaralı Şalvarın Motif Çizimi (Ön-Arka-Paça) (Aygün, 2011:148-149)

Fotoğraf 8. 4 Numaralı Cepkenin Ön ve Arka Görünümü (Aygün, 2011:150)

Fotoğraf 9. 4 Numaralı Şalvarın Ön-Arka Görünümü (Aygün, 2011:155)

1930 yıllarına ait olduğu düşünülen cepken ve şalvarda kırmızı çuha kumaş,astarda beyaz pamuklu astarlık bez ,süslemeye altın rengi sim ip ve pul boncuk kullanılmıştır. Motifleri sim sarma tekniğiyle işlenmiştir.

Cepken ve şalvar bitkisel motifler ile bezenmiştir. Bitkisel motiflerden beş yapraklı çiçek, nevruz çiçeği motifi, yaprak ve dallar ile tasarım yapılmıştır.

Beş yapraklı çiçeğin yaprak sayısı beş uçlu geometri ile yorumlanacak olursa, “sağlık tılsımı” (Özönder, 2003: 18) olarak giyside kullanıldığı söylenebilir. Giysilerin bezemesinde kullanılan “bitki dallarının doğurganlığın göstergesi” (gsf.karatekin.edu.tr) olarak tasarlandığı düşünülmektedir. Ateş’e göre (1996: 66) “baş aşağı sembolizmi genellikle ölümü simgeler”. Cepkenin ön ortasında, şalvarın ön orta ve yan paçasında belirli aralıklarla yan yana getirilerek yönü aşağıya doğru tasarlanan su motifinin ölümü hatırlattığı söylenebilir.

Cepken ve şalvarda kapalı kompozisyon ile tasarım yapılmıştır. Cepkente motifler serpmek tekniği ile düzenlenmiştir. Cepkenin ön orta, etek ucu ve kol ucu, şalvarın ön orta, yan paça ve paça ucundaki su motifinde, motifler yineleme yapılarak düzenlenmiştir. Şalvarın yan paçasındaki nevrüz çiçeği motifi simetrik olarak tasarlanmıştır. Motiflerin çevresine yerleştirilen parıltılı pullarla, yüzeyde dalgalanmalar elde edilmiş ve böylece motifler arasında akıcı geçişler sağlanmış hem de zemindeki hareket güçlendirilmiştir.

Cepkenin boyu 43 cm, ½ beden genişliği 50 cm, kol boyu 43cm, koltuk derinliği 18,5 cm, yaka yüksekliği 1,5 cm dir. Kol altına 3,5 cm x 5 cm kuş çalışılmıştır.

Şalvarın orta paça genişliği, 120 cm x 2=240 cm, yan parça genişliği: 40 cm x 2=80 cm, toplam şalvar genişliği 320 cm, şalvar boyu 97 cm dir.

Çizim 7. 4 Numaralı Cepkenin Motif Çizimi (Ön-Arka-Kol) (Aygün, 2011:153-154)

Çizim 8. 4 Numaralı Şalvarın Motif Çizimi (Ön-Arka-Paça) (Aygün, 2011:157-158)

2. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kütahya kadın giysilerinin motif, desen ve kompozisyon özelliklerinin incelenmesine yönelik yapılan çalışmada elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İncelenen cepken ve şalvarın süslemeleri sim sarma tekniği ile yapılmıştır. Üç Cepkenin yakası, ön ortası, etek ucu ve kol ucunda ve üç şalvarın paçasında hazır harç kullanılmıştır.

İncelenen giysilerin motiflerinin renklendirilmesinde tek renkli sistemle çalışıldığı görülmüştür. tek renkli bezemelerde, altın renginin tercih edildiği saptanmıştır. Giysilerin bezemesinde motiflerin aralarına yerleştirilen parlıtlı pullarla, yüzeyde dalgalanmalar elde edilmiş ve böylece motifler arasında akıcı geçişler sağlanmış hem de zeminde hareket güçlendirilmiştir.

İncelenen cepken ve şalvarların bezemesi, bitkisel, geometrik sembolik ve figürlü motifler ile oluşturulmuştur. Giysilerin bezemesinde bitkisel motiflerden, stilize dört, beş, altı, sekiz yapraklı çiçek, lale, nevrüz çiçeği ve bitki dalları kullanıldığı görülmüştür. Giysilerde çiçek motiflerinin çok kullanıldığı görülmektedir. Çiçek çalışkanlığı, güzelliği ve alçak gönüllüğü ifade ettiği için kadın giysilerinde kullanıldığı düşünülmektedir. Giysilerin bezemesinde geometrik motiflerden; daire ve kare sembolik motiflerden; güneş, ay, yıldız, stilize su yolu ve stili ze bulut motifleri, figürlü motiflerden; stilize yılan motifinin kullanıldığı saptanmıştır.

İncelenen dört adet cepken şalvar takımı giysilerin her birerinde su motifi (bordür) kullanıldığı görülmüştür. Su motiflerinin kullanılmasıyla, bayan güzelliği, alçak gönüllüğü zarafet ve inceliğinin ön plana çıkarıldığı düşünülmektedir. Giysilerin bezemesinde su motifi, hem süsleme, hem de süslenmiş bölümleri birbirinden ayırmak amacıyla da kullanılmıştır.

İncelenen giysilerde kapalı kompozisyon ile tasarım yapıldığı tespit edilerek, giysilerin bezemesinde motiflerin düzenlenmesine göre kompozisyon türlerinden motiflerin, düzenli, yineleme, ulama, simetri ve serbest olarak düzenlendiği görülmüştür. 1 ve 3 numaralı giysilerde; Cepkenin arka-kol ve Şalvarın paçasında bezeme katlama ya da simetri tekniği ile düzenlenmiştir. 2 ve 4 numaralı Cepkenin ön-arka-kol ve 2 numaralı şalvarın paçasında tasarlanan büyük ve küçük çiçek motifleri serpmeye tekniği ile düzenlenmiştir. Şalvarın ön ve arka orta kısmında ise motifler, yineleme tekniği ile düzenlenmiştir.

İncelenen giysilerde çiçek motifleriyle bayan güzelliğinin ve alçak gönüllüğünün ön plana çıkarıldığı; ayrıca, bolluk, bereket, güç, doğurganlık, üreme, çoğalma, bölünme, canlılık, diriliş, Allah katına yükseliş, aslına yöneliş, kahramanlık, yiğitlik, iyilik, sağlık, sıhhat, doğum, üreme, çoğalma, bölünme, doğurganlık, ölümsüzlük, sonsuz yaşam isteği, Allah' a olan iman, bereket, sağlık, nazar gibi kavramların, motiflerle ve oluşturulan kompozisyonlarla görsel olarak ifade edilmeye çalışıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Aker Alpaslan, Sabiha (2003), Tasarım Mesleki Resim, YA-PA Yayın Pazarlama San. Ve Tic. A.Ş., İstanbul.

Arseven, Celal Esad, (1994), "Rumi", Sanat Ansiklopedisi, IV.

Atasoy, Nurhan, Walter, B. Denny, Mackie, Louise W ve Tezcan, Hülya, (2001), İpek: Osmanlı Dokuma Sanatı, Derleyip Yayına Hazırlayanlar, RABY, julian, EFFENY, Alison, İngi-

- lizceden Çevirenler, ALP, Reyhan, KARDİÇALI, Ayşe, TEB İletişim ve Yayıncılık A.Ş. İstanbul.
- Ateş, Mehmet, (1996), Mitolojiler Semboller ve Halılar Koçboynuzu- Elibelinde, Net Turistik Yayınları A.Ş. İstanbul.
- Ateş, Mehmet, (2002), Mitolojiler ve Semboller Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Aygün, M.(2011). Kütahya ve Çevresi Geleneksel Kadın Giysilerinin Motif, Grafiksel Desen ve Kompozisyon Özelliklerinin İncelenmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Grafik Anasanat Dalı Yüksek Lisans Tezi. Kütahya.
- Barışta, H. Örcün, (1999), Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Türk İşlemeleri, Kültür Bakanlığı Yayınları / 2342, Sanat Eserleri Dizisi / 253, Birinci Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Becker, Udo, (2000), TheContinuum Encyclopedia Of Symbols, Continuum, New York.
- Çoruhlu, Yaşar, (1995), Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi, Seyran Yayınevi, İstanbul.
- Duran, Remzi, (1998), “Türk Süsleme Sanatlarının Ortak Motifi Nevruz Çiçeği” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi II, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova-İzmir <http://tdae.ege.edu.tr/files/dergi2.pdf> (20.12.2010).
- Erbek, Mine, (2002), Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri, Kültür Bakanlığı, Birinci Baskı, Ankara.
- Ersoy, Necmettin, (2007), Semboller ve Yorumları, 3. Baskı, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul.
- Hazar, Mehmet, (2006), “Mardin “Kızıltepe-Bozhöyük” Yöresinde Beden İşaretleri”, Akademik Araştırma ve Dayanışma Derneği, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Diyarbakır. (<http://www.akader.info/sbard/sayilar/2006Eylul/293-305.pdf>) (01.11.2010).
- Kılıçkan, Hüseyin, (2004), Tarih Boyunca Bezeme Sanatı ve Örnekleri, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
- Özkeçeci, İlhan (2008), Türk Sanatında Kompozisyon, Pasifik Ofset, İstanbul.
- Koç, Fatma, (1990), Kütahya Geleneksel Kadın Giysileri Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Giyim Endüstrisi ve Giyim Eğitimi Bölümü, Ankara.
- Özönder, Hasan, (2003), Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri, Sözlüğü, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya.
- Şengül, Zeynep Meral, (1990), 100 Türk Motifi, Geçit Kitabevi, İstanbul.
- Şeyban, Lütfi, (2007), Osmanlı Dönemi Taraklı Mezar Taşları ve Kitabeleri, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Adapazarı. <http://www.sakarya.bel.tr/pictures/upload/tarakli.pdf> (22.12.2010).
- <http://gsf.karatekin.edu.tr/simge.pdf> (09.11.2010).